

1. Завдання, які піддаються швидкому вирішенню в класі і вдома. Припустимо, при вивченні теми «Визначений інтеграл» учням пропонується дослідити можливість обчислити площі фігур, обмежених заданими лініями:

$$1) y = x^3, y = 1 \text{ и } x = 2;$$

$$2) y = \sqrt{x}, y = 2 \text{ и } x = 9;$$

$$3) y = -x^3, y = \frac{8}{3}\sqrt{x} \text{ и } y = 8.$$

1. Завдання, що вимагають цілого уроку. Наприклад, вправи рівня складності Б – на використання засвоєних понять і способів дій до вирішення нестандартних завдань:

Знайдіть площу фігури, обмеженої заданими лініями:

$$1) y = |x - 1|, y = 3 - |x|;$$

$$2) x = -2y^2, x = 1 - 3y^2.$$

3. Домашнє завдання на певний, але обмежений термін (тиждень, місяць). Учням, наприклад, дається завдання обчислити площу фігури, обмеженої параболою $y = -x^2 + 4x - 3$ і дотичними до неї в точках $M_1(0;3)$ і $M_2(0;3)$, яке вирішується за допомогою застосування рівняння дотичної та алгоритму обчислення площі криволінійної трапеції.

Висновки. У різних дослідницьких завданнях учні проходять всі або більшість етапів наукового дослідження в різній комбінації в залежності від характеру завдань: збирають факти, висувають гіпотезу, перевіряють її на конкретному матеріалі і роблять теоретичні висновки. Дослідницький підхід визначає розробку моделі навчання як ініційованого учнями засвоєння нового досвіду в галузі математики. У рамках цього підходу метою навчання є розвиток в учнів можливостей самостійно освоювати новий досвід; орієнтиром діяльності педагога і учнів є породження нових знань, способів дій, особистісних смислів.

Література

1. Зайченко І.В. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / І.В. Зайченко. – Педагогіка. – 2008. – 2-е вид. – К., «Освіта України», «КНТ» – 528 с.
2. Ланина І.Я. Формирование познавательных интересов учащихся на уроках физики. - М.: Просвещение, 1985. – 375 с.
3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я.Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
4. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н.Скаткин. – М.: Педагогика, 1984. – 388 с.
5. Тимофеева Л.Н. Исследовательские технологии как важное средство обучения математике на современном этапе развития школы / Л.Н. Тимофеева // Модернизация общего образования на рубеже веков. 2001. – часть 2. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена. – 174 с.

УДК: 340.116:373.5-057.874

Голодна Ю. О.
аспірантка кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету ім. А. С. Макаренка

ВИКЛАДАННЯ КОНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

(40-60 рр. XX ст.)

У статті досліджуються особливості викладання Конституції в українській загальноосвітній школі в 40- на поч.60-х рр. XX ст. Було проаналізовано недоліки та здобутки методики викладання Основного закону в досліджуваній період.

Ключові слова: загальноосвітня школа, Конституція.

Голодна Ю.А. Преподавание Конституции в украинской школе (40-нач.60-х гг. XX ст.).

В статье исследуются особенности преподавания Конституции в украинской общеобразовательной школе в 40 – нач.60-х гг. XX ст. Были проанализированы недостатки и достижения методики преподавания Основного закона в исследуемый период.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, Конституция.

Golodna Y.O. Teaching the constitution in ukrainian school (40 - 60's XX century).

In the article features the teaching of the Constitution of the Ukrainian school in the 40 - 60's XX century. It analyzes the achievements and shortcomings of methods of teaching the Basic Law in the period under review.

Keywords: school, the Constitution.

Якщо Конституція має таке велике значення в житті держави, то вивчення цього документа всіма громадянами, зокрема учнями школи, повинно бути обов'язковим правилом. Вивчення в українській школі Конституції в усі часи озброювало шкільну молодь знаннями законів суспільного розвитку держави, виховувало та робило кожного громадянина свідомим громадським діячем.

Для вдосконалення сучасного викладання шкільних правознавчих дисциплін необхідно проаналізувати досвід української школи 40-поч.60-х рр. ХХ ст.

Проблематика становлення та розвитку правової освіти в Україні знайшла своє відображення у фундаментальних дослідженнях Б.Андрусішина, С.Квашука, О.Пометун, І.Смагіна, Т.Суценка; питання особливостей змісту та методики викладання Конституції в школі аналізувалося в працях Г.Давидова, М.Кашина, Г.Барінова та ін.

Метою статті є аналіз викладання Конституції в українській школі в досліджуваній період.

У зв'язку з прийняттям Конституції СРСР уряд 1 лютого 1937 р. дав вказівку в 1936-1937 навчальному році докладно ознайомити учнів VII-X класів з новою Конституцією, а з наступного навчального року запровадити в сьомих класах школи викладання „Конституції СРСР” як самостійного предмета [8, с. 175].

В рамках вивчення даного курсу учні здобували нові знання про державу, осмислювали уже відомі їм факти. На уроках курсу учні діставали уявлення про особливості історичного розвитку Конституції, про державний устрій країни, місцеві органи державної влади, радянський суд і прокуратуру, усвідомлювали свої права і обов'язки, знайомилися з такими поняттями, як „закон”, „Основний закон”, „державна” та ін. [1, с. 17].

В перше десятиріччя стан викладання „Конституції СРСР” в школі, як вказує ЦК ВКП(б) у постанові від 5 жовтня 1946 р. „Про розширення та покращення юридичної освіти в країні”, в цілому був незадовільним. В значній мірі це пояснювалося відсутністю підручника Конституції СРСР та взагалі методики викладання цього предмету, невеликою кількістю методичних статей з питань викладання Конституції, які публікувалися в педагогічних журналах, відсутністю необхідних навчальних наочних посібників. Це призводило до того, що вчителі, спираючись на власну ініціативу, часто від викладання Конституції відходили до викладання інших суміжних дисциплін – вітчизняної історії, географії, літератури або перетворювали уроки Конституції у бесіди з поточних питань [2, с. 6].

Так зі звіту за 1953-1954 навчальний рік про стан викладання історії та „Конституції СРСР” у школах Краснозаводського району м.Харкова дізнаємося, що програмний матеріал курсу „Конституція СРСР” не відповідав загальному розвитку учнів, не було базису для результативного його вивчення. Навіть поставало питання про необхідність перенесення курсу Конституції в старші класи, так як семикласникам важко вивчати такі питання курсу, як державний устрій, органи управління та ін. Недостатнє використання краєзнавчого матеріалу теж суттєво ускладнювало вивчення предмета [5, с. 87].

Щоб поліпшити викладання „Конституції СРСР” в школі, Центральний Комітет доручив Інституту права Академії наук СРСР розробити, а Міністерству освіти РРФСР видати до 1947-1948 навчального року підручник з „Конституції СРСР”. Одночасно в постанові було вказано на необхідність дати учням в шкільному курсі Конституції не тільки загальні уявлення про державу і право, а також висвітлити найважливіші закони держави.

Ці вказівки сприяли покращенню рівня викладання предмета в українських школах. В цьому ж році був виданий навчальний посібник М.П.Кареві, що відіграло свою позитивну роль у викладанні Конституції: кожен вчитель був обмежений рамками навчального посібника і намагався знайти найдоступніші прийоми для розкриття змісту курсу. На уроках почали уважно аналізувати статті Основного закону держави [1, с. 11-12].

На уроках вчителю часто доводилося вдаватися до тексту самої Конституції. Деякі статті Основного закону вчитель наводив у своїй розповіді як підтвердження викладеного матеріалу, а інші він використовував як вихідний матеріал для розповіді в класі. В тому й іншому випадку дуже важливим, на думку Г.П.Барінова, було зачитати статтю безпосередньо в класі. Це викликало інтерес учнів, виховувало в них повагу до тексту Конституції. Під час коментування статті вчитель пояснював незрозумілі учням слова і формулювання [1, с. 99].

При виборі додаткового матеріалу для підготовки до уроку з „Конституції СРСР” вчитель керувався пояснювальною запискою до програми курсу, де було сказано: „Конкретний матеріал, що розглядається на уроках має бути ретельно підібраним та осмисленим, щоб він дійсно сприяв найкращому засвоєнню кожної теми. Підібрані факти мають бути: 1) типовими, тобто відображати не одичине та особливе, а загальне, найбільш характерне для даної області економічного, політичного, суспільного життя країни; 2) зрозумілими, що не потребують широких пояснень; 3) по можливості знайомими даним учням; 4) яскравими, які гарно запам'ятовуються; 5) по можливості емоційними, щоб впливали не тільки на розум, але й на почуття учнів; 6) простими” [7, с. 65].

Часто ознайомлення учнів з Основним законом держави на уроках поєднувалося з яскравими життєвими прикладами практики їх застосування. Тому поряд з використанням навчальної літератури (текст Конституції, законодавчі акти та інші офіційні документи), наочності (репродукція картин, карикатури та плакати, фотографії, фотодокументи та діафільми) вчителі „Конституції СРСР” широко залучали матеріали періодичної преси.

У методику викладання Основного Закону широко впроваджувалися різні прийоми роботи з місцевим матеріалом. Вчителі у своїх розповідях на уроках Конституції СРСР приводили переконливі приклади з життя рідного краю, давали завдання учням підбирати подібні факти для ілюстрації різних положень курсу, створювали тематичні альбоми, фотомонтажі, стінні газети, організували зустрічі з представниками

правоохоронних органів, депутатів Рад народних депутатів. Зміст і характер їхніх виступів визначався спільно з учителем із урахуванням виховних і навчальних завдань відповідних уроків [3, с. 10].

Головним у вивченні Конституції в школі був постійний зв'язок теорії з практикою. На основі цього зв'язку навчання з життям учні мали змогу краще і глибше усвідомити сутність конституційних процесів у державі. Навчальний зміст курсу давав змогу вчителю широко використовувати місцевий матеріал як на уроках, так і в позаурочній роботі, що беззаперечно сприяло виробленню в учнів глибоких та міцних знань Основного Закону, розвивало спостережливість та мислення, давало вчителю можливість ширше використовувати особистий досвід школярів, їх самостійні роздуми над минулим, сьогоденням і майбутнім рідного краю, виховувало у школярів високі моральні якості та почуття громадянськості, пошани до своєї Конституції.

Наприклад, майже кожна стаття Конституції при вивченні теми „Основні права і обов'язки громадян СРСР” розкривала чудові можливості для використання місцевого матеріалу. У зв'язку з вивченням права громадян на працю вчитель нерідко посилався на факт працевлаштування громадян на селі, в районі чи місті. У зв'язку з вивченням права громадян на відпочинок наводилися на уроці приклади про щорічні оплачувані відпустки, про будинки відпочинку й санаторії, про клуби, театри, парки і сади. Наочно вчитель міг показати безплатну медичну допомогу в державі і т.д. [1, с. 150-151].

Поряд з різноманітною роботою в класі проводилися також екскурсії на підприємства та будівництва, де учні могли поспілкуватися з директорами та передовиками праці. В результаті зустрічі директор фабрики міг дати учням точний матеріал про роботу фабрики, про перспективи її розвитку, про громадські організації фабрики, про перспективи та поточні плани підприємства та ін.

Під час таких тематичних екскурсій викладач прагнув переконливіше показати як піклується держава про трудівників, визначити місце робітничих професійних організацій на виробництві та ін.

Цілком виправдовували себе і оглядові екскурсії по населеному пункту, у великих містах – по міському району, на яких учні знайомилися з найрізноманітнішими питаннями конституційних основ. Вчитель звертав увагу учнів на підприємства, комунальні установи, житлові будинки, на відомства, яким підпорядковувалась та чи інша установа. При ознайомленні з цією групою питань учні дізнавалися про систему управління деякими галузями господарства і культури в державі [1, с. 154-157].

Під час вивчення основних питань з теми про місцеві органи державної влади, учні мали добре зрозуміти систему місцевих Рад, їх роль, як найбільш масових представницьких органів, що поєднують риси державних і громадських організацій. Зустрічі з учасниками або ініціаторами новаторських справ, з обранцями народу значно розширювали уявлення учнів з багатьох конституційних питань про роботу державних органів влади або підприємств. Депутат місцевої Ради при зустрічі з учнями міг розповісти не тільки про результати роботи Ради, а про свою роботу в Раді, про зв'язок з виборцями і т.д. Нерідко домашнє завдання для учнів до теми про органи державної влади передбачало підготовку повідомлень учнів про відомих депутатів міста, району, села [1, с. 157].

Так, зі звіту про роботу шкіл м.Харкова за 1949-50 навчальний рік ми дізнаємося, що вчителька Берліна (17 школа) при вивченні теми „Місцеві органи влади” організувала екскурсію в міськраду, де учнів прийняв Голова Миськвиконкому. „Все це справило велике враження на учнів і сприяло глибокому засвоєнню теми”- відзначила педагог [6, с. 133].

Пізніше в деяких школах починає створюватися система позакласної роботи з різноманітними формами:

а) масові міроприємства, що організовувались вчителем Конституції з учнями VII класів: перегляд діапозитивів та кінофільмів, екскурсії, вечори-зустрічі, конференції з питань Конституції;

б) гуртки з Конституції з вивчення рідного краю з метою накопичення та використання краєзнавчого матеріалу на уроках Конституції;

в) індивідуальна робота учнів: читання газетних заміток, вирізки ілюстрацій із журналів та газет, виготовлення наочних посібників, написання творів та доповідей з Конституції і т.д. [7, с. 20].

Але й на кінець 50-х рр. XX ст. в деяких українських школах все ще слабо та поверхнево учнями засвоювалися окремі теми курсу. Школярі плутали повноваження Верховної Ради, Ради Міністрів, не могли розібратися в механізмі функціонування органів державної влади свого міста і району. Часто вживаючи політичні терміни, школярі не розуміли їх значення, на питання вчителя давали прості, односкладні відповіді, характеризуючи зміст статей Конституції, не могли привести приклади з навколишнього життя.

Прогалини в знаннях були наслідком незадовільного викладання в окремих школах. Де викладання основних питань Конституції СРСР велося поверхнево, сухо, мало використовувався місцевий матеріал для ілюстрації окремих положень Основного закону. Недоліком викладання Конституції СРСР було й те, що частина вчителів не працювала над формуванням історичних понять: учні не могли пояснити що таке закон, указ та ін.

Наприклад, уроки з вивчення Конституції в Лучанській середній школі Мукачівського району (вчитель Моняк) проходили без унаочнень, статті взагалі не вивчалися. Подаючи новий матеріал по темі „Місцеві органи влади”, вчителька Волосянської середньої школи Верлева не розкрила питання чому держава поділяється на

області, краї, райони і округи, не показала що лежить в основі адміністративного поділу країни, не розповіла про діяльність районної Ради депутатів трудящих [4, с. 73].

Вже у 1962-1963 навчальному році курс „Конституція СРСР” був інтегрований у новий курс „Суспільствознавство”, який був введений у випускних класах середніх шкіл.

Таким чином, вивчення Основного закону в українській загальноосвітній школі в 40 - на поч.60-х рр. XX ст. підвищувало суспільну активність громадян, сприяло вихованню шкільної молоді.

Історичний досвід викладання курсу «Конституція СРСР», його недоліки (відсутність підручника; поверхневе, сухе викладання курсу; відсутність наочності) та досягнення (розвиток системи позакласної роботи з Конституції; поєднання навчального матеріалу з яскравими життєвими прикладами; використання додаткової навчальної літератури) неодмінно мають використовувати сучасні вчителі шкільних правознавчих дисциплін.

Література

1. Баринів Г.П. Нарис методики викладання Конституції СРСР.: Посібник для вчителів. – К.: Радянська школа, 1955. – 163 с.
2. Баринів Г.П. Основные вопросы Конституции СССР. Пособие для преподавателей сред. школы. Под ред. А.А. Аскерова. – М.: Учпедгиз, 1948 – 336 с.
3. Давыдов Г.П. Преподавание Конституции СССР в школе / Г.П. Давыдов, В.И. Мазуренко. – М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1959. – 255 с.
4. Держ. архів Київської області, Ф. 166, Оп. 15, Спр. 1727, 131 арк.
5. Держ. архів Харківської області, Ф. Р-4677, Оп. 2, Спр. 73, 117 арк.
6. Держ. архів Харківської області, Ф. Р-917, Оп. 2, Спр. 177, 233 арк.
7. Конституция СССР в школе / [Летков Ф.А., Шалаев А.Н., Камкина А.Н. и др.]. – Иваново: Ивановское обласное государственное издательство, 1952. – 112 с.
8. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917-1973. - М.: Педагогика, 1974. - С. 559.

УДК 378.147

Говорун М.В., Онисімчук Л.О.
Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКЦІЇ-ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається питання використання сучасних інформаційних технологій під час лекцій. Детально описуються особливості та методика проведення лекції-візуалізації.

Ключові слова: лекція у вищому навчальному закладі, лекція-візуалізація.

Говорун М., Онисімчук Л. *Использование лекции-визуализации в системе высшего образования.*

В статье рассматриваются вопросы использования современных информационных технологий во время лекций. Подробно описываются особенности и методика проведения лекции-визуализации.

Ключевые слова: лекция в высшем учебном заведении, лекция-визуализация.

Govorun M., Onisimchuk L. *The use of lecture-visualization in the system of higher education*

In the article the questions of the use of modern information technologies are examined during are lectures. The peculiarities and the method of lead through of lecture-visualization is in detail described.

Key words: lecture-visualisation, lecture in higher educational establishment

Одним з найважливіших завдань сучасної педагогіки є вдосконалення форм навчання. Зараз в системі європейської освіти основою навчання в університеті є лекція. Проте відбувається переоцінка значення лекційного викладання, ведуться пошуки способів його вдосконалення не лише на основі культурних традицій, але і наукових досліджень.

Не дивлячись на те, що існує тенденція до скорочення кількості лекційних форм навчання, роль лекцій як орієнтуючої, направляючої й організуючої ланки вузівської освіти підвищується, що вимагає пошуку науково обґрунтованих підходів до побудови сучасних лекцій, особливо в гуманітарній галузі знань.

Виходячи з вищесказаного, вирішення проблеми підвищення ефективності лекційного навчання у Вузах є актуальним в науково-теоретичному і практичному значеннях.

З розвитком обчислювальної техніки ідуть у минуле крейда і дошка при читанні лекцій. На зміну їм приходять екранні форми представлення інформації у вигляді електронних презентацій.

У рамках цієї статті ми хотіли б розглянути одне з ключових питань використання інформаційних технологій у навчальному процесі – лекцію-візуалізацію.

Термін «візуалізація» походить від латинського visualis – той, що сприймається за допомогою зору, наочний. Візуалізація інформації – представлення числової та текстової інформації у вигляді графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт і так далі. Проте таке розуміння візуалізації як процесу спостереження передбачає мінімальну розумову та пізнавальну активність тих, хто навчається, а візуальні дидактичні засоби виконують лише ілюстративну функцію. Інше визначення візуалізації дається у відомих педагогічних концепціях (теорії схем – Р.С. Андерсон, Ф. Бартлетт; теорії фреймів – Ч. Фолкер, М. Мінський і ін.), в яких цей